

Zgledna delavska kulturna in politična delavca

Jožeta Moškriča se spominjam kot zelo resnega, včasih tudi zamišljenega mladega fanta, ki ni veliko govoril. Če pa je že posegel v besedo, je bila resna in dobro premišljena.

Spominjam se ga kot srednje velikega vitkega moža, ki se je sicer znal tudi šaliti in reči kakšno dovtipno, v glavnem pa je bil vase zamišljen človek. Imel si vtis, da zmeraj nekaj premišluje in snuje.

Poleg politične revolucionarnosti, ki je ni nosil na jeziku, marveč je bila globoko zasidrana v njem, je bila njegova najljubša ljubezen gledališče. Ne vem, če je pisal tudi pesmi, ali pa se tega vsaj ne spominjam več, vem pa dobro, da je bila njegova srčna želja biti dramatik. Ne dramatik zaradi gledališča samega, temveč proletarski dramatik, ki bi v svojih dramatskih delih, ki jih je več nosil v svoji glavi, prikazal ljudstvu, predvsem pa proletariatu, delavstvu, kakšno bridko, težko in krivično življenje živi v meščansko-kapitalistični državi. Zato je imela njegova igra Rdeče rože sprva žalosten konec. Mene to ni motilo, kajti prav ta žalosten konec, tista žalostna usoda, v kateri živi proletariat, ga naj opozori in zdrami, da se je treba zoper takšne razmere bojevati. Pozneje je na prigovarjanje nekaterih konec tako spremenil, da je s svetlejšo lučjo bodril k boju. Tudi to je

Stanislav Jankovič. Otroci

Dušan Jež. Staro in novo

Tihomir Pinter. Delavec v Julonu

imelo svoj vzrok in smisel že v tistem času, še bolj pa v onem, ki je prihajal. Prav v tem pa se Moškrič ni pokazal le pravega delavskega moža, marveč junaka, ki je znal za tisto, kar je pisal, čutil in mislil v sebi in za druge iz svojih vrst, tudi junaško umreti in pred tem zdržati vse napore in muke. Zato si je z igro Rdeče rože sam povezal najlepši šopek za svoj grob.

Prav je, da obujamo v tem času spomine nanj, na njegovo delo in njegovo nepremakljivo zvestobo in vero v prihodnost delavskih množic, katerim je posvetil svojo dramo s simboličnim naslovom Rdeče rože.

II

Marsikaj, kar se je zgodilo pred vojno, zlasti tisto, kar se je dogajalo v ilegali, je ušlo iz spomina in se razgubilo. Spominjam se sicer, da sva se z **Jožetom Mazovcem** pogosto srečavala, najsi je bilo to v krogu »Svobode«, saj je večkrat prihajal

Stanislav Jankovič. Štepanjsko naselje

v centralno tajništvo, ki je bilo v prvem nadstropju takratne Delavske zbornice, ali pa v Delavskem domu na Novem trgu. Ni prihajal zgolj zaradi tega, da bi poročal o delu domače »Svobode«, v kateri je sodil med najbolj delavne in iniciativne člane, prihajal se je tudi pogovarjal o tem in onem, kar bi naj čimbolj oživljalo delo podružnic in centrale, v Delavske dome pa po kakšno politično navodilo. Ker je bila »Svoboda« skupna kulturna organizacija socialistov in komunistov, je bilo treba včasih z leve imeti veliko potrpljenja in diplomatičnosti. Mazovec pa je bil zelo temperamenten človek in je včasih težko prenašal, da zaradi svoje ilegalne povezanosti ne more in ne sme zmeraj govoriti naravnost, marveč po ovinkih, da ga ne bi zagrabil kakšen prehud desničar ali pa morda celo prisluškovalec, ki ga je na kakšen večji sestanek poslala policija.

Leta 1939 je delavsko pevsko društvo v Kamniku slavilo svoj večletni jubilej. Slavnost je bila pod okriljem Zveze Svobod. Zato so se stekli v Kamnik številni delavski pevci in njihova društva skoraj iz vse Slo-

Tihomir Pinter. Horizontalna signalizacija 1

venije. Po legendarnem zletu »Svobod« v Celju l. 1935 je bila to največja slovenska delavska kulturna manifestacija. Sprevod se je že začel zvrščati zunaj Kamnika, čelo pa je že stalo v mestu. Tudi veliko rdečih društvenih zastav je bilo, poleg njih pa še navadne in nekaj programatičnih napisov, ki so jih nosili na drogovoh. Obisk tolikšne množice, ki ga takratna kamniška oblast ni pričakovala, jo je takoj zaskrbel in razburil. Tu in tam so se hitro pojavila orožniške straže z nasajenimi bajoneti na puškah. Na željo Kamničanov in v sporazumu z osrednjim odborom je bilo že teden prej dogovorjeno, da moram imeti slavnosti govor, ki sem mu dal naslov Kultura in ljudstvo. Nekoliko spremenjen je izšel naslednje leto v koledarju Cankarjeve družbe

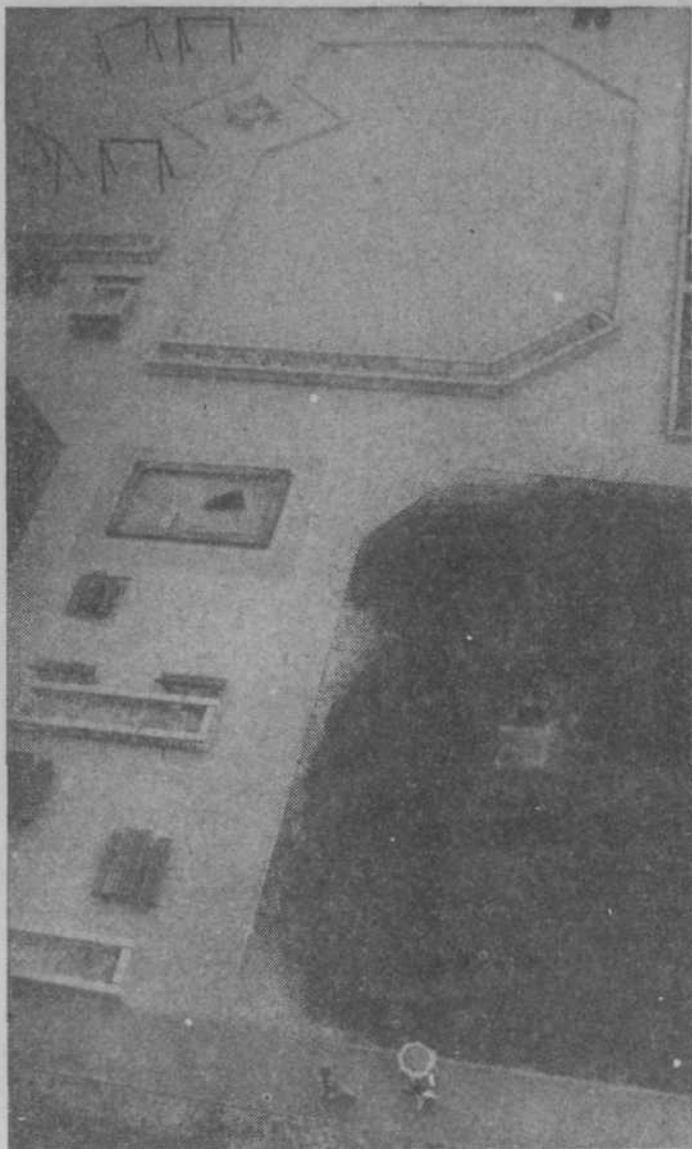
V spremstvu orožnika je prišel k meni, ki sem se ravno pogovarjal z nekaterimi domačimi funkcionarji, pristav okrajnega načelstva in me pozval, da se moram takoj zglasiti pri gospodu okrajnemu načelniku, z menoj pa naj gresta še predsednik zveze in predsednik domačega društva. Prepričani smo bili, da bo sprevod skozi mesto prepovedan. To je najprej tudi hotel, ven-

dar smo ga prepričali, da bi prepoved tolikšno množico udeležencev proslave velike obletnice domačega društva zelo razburil in da v tem primeru vodstvo z vsemi reditelji vred ne more odgovarjati za razburjenje, ki bo nastalo in se mogoče spremenilo v demonstracijo. Tega pa si le ni upal tvegati niti okrajni načelnik, saj je imel za tolikšno množico na voljo premalo orožnikov, čeprav so mu prišli na pomoč tudi iz okolice. Pri nadaljnjem pogovarjanju je naposled pristal na sprevod, prepovedal pa je nošnjo napisov in rdečih zastav, ki niso društvene. Prav tako pa so bili prepovedani razni vzkliki. Hočeš nočeš, moral si se ukloniti, če si hotel rešiti proslavo. Meni je na koncu še posebej zabičal, da sem zanj odgovoren za vse predvsem jaz, ki sem slavnostni govornik, intelektualec in dobro vem, kaj se sme in kaj ne.

Že med potjo nazaj sem videl, da čisto gladko ne bo šlo. Tudi kakšen naročen izzivač bi se lahko utihotapil. Sklicali smo vse reditelje, ki so nosili na desni roki rdeče pasove, in jih pozvali, naj skrbijo za red in disciplino, hkrati pa naj vsakdo svojemu oddelku dopove, kaj terja načelnik kot

Ljubo Božjak. Vinjska kozolča 2

Miran Todor. Domače dvorišče

Dušan Jež. Ljubljana

pogoj, da se sme slavnost razviti. Nedruštvene rdeče zastave smo zavili okrog drog in jih nosili kot »zavite« rdeče drogove ob društvenih zastavah. Najbolj žal nam je bilo nekaterih udarnih napisov. Ostali so le tisti, ki so pozivali na solidarnost delavskega razreda in podobno, ker ni bilo »nevarno«.

Nekateri so se zelo jezili zaradi načelnikovega ravnanja, češ saj sta bila pohod skozi mesto in zborovanje na zelenem kraju ob robu mesta s koncertoma vred oblastno dovoljena. Zlasti je bil razburjen Jože Mazovec, ki je svoje sodruge pripravil za zborno vzklikanje. Prišel je kar v rdeči srajci in tako izstopal iz vseh. Večina ga je

kot pevca in delavskega kulturno-političnega aktivista dobro poznala, desničarski socialisti pa so gledali skoraj s sovraštvom nanj. Nekdo je celo dejal, da bo ta vse pokvaril, če ne bo discipliniran.

Mazovec je bil visok in stasit fant, da ga je bilo kar lepo videti. Stopil sem k njemu in mu napol zaupno napol glasno povedal, da ga prosim, naj bo discipliniran in naj se pač zahtevam oblasti vsaj toliko prilagodi, da nam ne bodo na kakšno njegovo govorniško besedo prireditve, na katero so prišli zastopniki delavskih pevskih zborov iz vse Slovenije, prepovedali. Temperamenten, kakršen je bil, je v začetku ugovarjal, nato pa spoznal, da ni nobenega drugega izhoda in da se pač moramo pokoriti, če hočemo slavnost pripeljati do konca: Tudi sam sem moral svoj govor tako oblikovati, da sem sicer skušal v njem povedati vse, kar je bilo potrebno in kar nas je težilo, vendar s takšnimi besedami, da pristav ne bi mogel skočiti pokonci in nadaljnjo prireditev prepovedati. Mazovcu sem še rekel, da moramo biti oprezní tudi zaradi tega, da nam ne bodo »socialpatrioti« spet očitali, češ da smo razbijači delavskih prireditev, kakor so nam že večkrat celo javno in v časnikih.

Zdaj je Mazovec stvar razumel in dejal, da ne bo bral napisanega govora, ki je bil preveč oster in neposreden v napadu na razmere, marveč da bo že napamet tako zavil, da bo povedal kolikor mogoče isto, le

Vladimir Steinbuch. Štepanjska razglednica

z drugimi, zvitimi in zavitimi besedami. Sam je želel, da bi nastopil s pozdravom bolj med zadnjimi.

Tako sva se lepo sporazumela. Po programatičnem govoru Kultura in ljudstvo, so sledili kratki pozdravi zastopnikov posameznih društev, ki nikakor niso bili vsi pohlevni, marveč so imeli v sebi tudi dovolj opazno ost, da je pristav, ki je sedel pri predsedstveni mizi, včasih zagodrnjal in si zapisoval ter nekajkrat opozoril: »Kar pazite, da vam ne bom prireditve moral prepovedati. Vi ste za vse odgovorni!«

Tedaj je prišel na vrsto Jože Mazovec. Ni prišel kakor drugi na oder, marveč je kar med zbrano množico stopil v eni izmed zadnjih vrst na klopi, da so ga vsi dobro videli, saj je bil visok in vrh vsega še v rdeči srajci. Njegovega govora seveda po tolikih letih ne morem v celoti obnoviti. Spominjam se le, da se je s svojim gromkim glasom ves čas gibal na robu in da je pristav kar naprej godrnjal. Mazovec je govoril o fašistični vojni nevarnosti, ki grozi z vojno vsemu svetu in katere glavni namen je zadržati mednarodno delavsko gibanje, ki skuša povsod, tudi pri nas, v obrambo in boj ustvariti skupno ljudsko fronto. Tu je naperil nekaj besed na naše takratne razmere in zopet naš kapitalizem, ki se povezuje v boju zoper domači delavski razred in delovno ljudstvo z mednarodno fašistično, belo in črno kapitalistično reakcijo.

Tu je pristav poskočil in ogorčen dejal, da bo prireditev prekinil in prepovedal, če bo rečena še ena taka beseda. Miril sem ga, češ saj ni rekel nič tako hudega, sicer pa bo vsak čas nehal. Mazovec je moral pristavovo razburjenost opaziti. Na koncu je dvignil roko, sklenjeno v pest, kar je bil sprve le pozdrav mednarodnih španskih brigad, ki so se bojevale v Španiji zoper fašizem in Franca, po njih pa je postal protifašistični pozdrav nasploh. Pri dvigu roke je Mazovec vzkliknil: »Zato pa delu čast in oblast!«, pozdravi, ki je bil znan kot komunistični pozdrav. Zadnjo besedo je še posebej poudaril.

Navzoča množica je burno pritrjevala in pozdravljala njegov govor. Za njim sta sle-

Kancijan Hvastija. Bizovik 3

dila še dva pozdrava socialistov, nato pa se je začel koncertni program, ki ga je pristav mirno poslušal. Začel se je s popularno delavsko pesmijo Delavski pozdrav, ki je še danes ena najlepših delavskih pesmi. Stopil sem k Jožetu, ki so mu medtem tudi že drugi stiskali roke in mu čestitali, saj je imel njegov pozdrav med vsemi najgloblje vsebino in največji odziv. Tudi midva sva si segla v roke in bila vesela, da se je vse dobro končalo, kajti koncert združenih pevskih zborov in nekaterih posameznih društev je le še dvignil pomen vseh izgovorjenih besed in misli in bil hkrati umetniško-pevsko velik užitek.

Po koncertu je bilo splošno ljudsko slavlje, ki je potekalo v redu in brez kakršnegakoli incidenta. Ljudje so se držali disciplinirano, vendar samozavestno. Orožniki so se umaknili v svoja »zatišja«, Jože pa je rco koncertu spodbujal pevce, da so zapeli čimveč delavskih in ljudskih pesmi. Iz vsega si čutil proletarsko zavest in odloč-

Tihomir Pinter. Delavka v Saturnusu !

Kancijan Hvastija. Štepanjsko naselje 1

nost, ki sta se z vso silo kmalu pokazali v narodnoosvobodilnem boju.

Oba, Moškrič in Mazovec, sta bila zgledna delavska kulturna in politična delavca, ki sta za svoje globoko zakoreninjeno in odločno delavsko-proletarsko prepričanje žrtvovala tudi svoji življenji. Mogla in rhorala bi biti vzornika marsikomu tudi v našem času. In spomin nanju ne sme nikoli obledeti v novih rodovih, kajti delala sta, se bila in žrtvovala tudi zanje.

Dr. BRATKO KREFT

NAŠA SKUPNOST — 25. MAJ

Umetniška priloga. Ureja Komisija pri uredniškem odboru NSZ, zanjo odgovarja Marjan Moškrnc.